

فصلنامه بین المللی قانون یار

License Number: 78864 Article Cod:2021S5D17SH94048805 ISSN-P: 2538-

تهدیدات فرآورده های دارویی و تعهدات قانونی دولت

(تاریخ دریافت ۱۳۹۹/۰۹/۱۵، تاریخ تصویب ۱۴۰۰/۰۱/۱۸)

میلاذ گازرانی

چکیده

فرآورده های دارویی کالاهایی ضروری و دارای ویژگی های خاص و متفاوتی هستند که این حقیقت لزوم تفکیک آنها را به لحاظ رژیم مسئولیتی از سایر کالاها پدیدار مینماید، از یک سو هیچ دارویی نیست که ضرری هرچند اندک را بدنبال نداشته باشد و اغلب به جهت پیچیدگی خاص این نوع کالا بررسی و کشف عیب در آن سخت و دشوار و گاهی غیر ممکن است بعلاوه عیب و عوارض حاصل از دارو ممکن است تا سال ها پس از مصرف آشکار نشود، از سوی دیگر فرآورده های دارویی در ارتباط مستقیم با سلامت و جان انسانهایی هستند که خود موجوداتی پیچیده تلقی میشوند و گاه واکنش خاص مصرف کننده و ویژگی های فرآورده های دارویی در کنار هم منجر به بروز عیب و خطر میشوند. در این مقاله به بررسی مسئولیت مدنی دولت ناشی از خسارت وارد شده بر اثر استفاده از این فرآورده ها در جامعه پس از یافت نشدن به هر دلیل تولید کننده و یا وارد کننده محصول (که مسئولیت بصورت طولی منتسب به دولت میشود) میپردازیم و در صور مختلف آن را نسبت به حاکمیت دولت در جامعه و با توجه به قانون اساسی کشور و همچنین به صورت خاص قانون مسئولیت مدنی تعیین میکنیم و بعد از بیان مبانی، اصول و نظریه های مختلف حقوقی و نقد آنها، با استناد به اصل زیان وارد شده و به تبع آن وجود خطر توسعه و فراگیر شدن نوعی آسیب، بر اثر استفاده متعدد افراد جامعه از فرآورده های دارویی دارای عوارض، مسئولیت را متوجه دولت میدانیم و در آخر نیز با ارایه راهکارهایی امید به ایجاد بسترهای سلامت در بخش تولید و واردات این محصولات مهم و حیاتی در جامعه میندیم.

واژگان کلیدی: مسئولیت مدنی، دولت، تایید فرآورده های دارویی و بهداشتی، تعهدات

۵۴۳

مقدمه

خطر توسعه یکی از مهمترین بحث های مسئولیت ناشی از تولید به شمار می‌رود و این خطر ها ریشه در نقص علم دارند حال این موضوع را در نظر داشته باشیم که با وجود نقص دانش و بعضاً با استفاده از موقعیت و شرایط مناسب مالی بعضی افراد، دارویی تولید می‌شود که قاعدتاً قبل از تولید انبوه نیاز به اخذ مجوز های لازم از ارگان های مربوطه دولتی را دارد که در صورت عبور از فیلتر های قانونی راه نسبتاً طولانی را برای به ثبت و تایید رساندن محصول یا کالای دارویی پیش روی تولید کننده وجود دارد، در خوش بینانه ترین حالت اگر نخواهیم فساد در سیستم اخذ مجوز را لحاظ کنیم و تنها در کوتاهترین زمان و بدون اخذ تست مناسب از دستگاه های تولید کننده و همچنین آنالیز سیر مراحل تولید دارو را در نظر بگیریم در میابیم برای صدور جواز تولید، داشتن برترین و به روزترین دستگاه های آنالیزور و تست و بررسی دقیق در این امور توسط ارگانهای مربوطه دولتی الزامی است و نظارت امور مذکور با وزارت بهداشت میباشد. در نهایت به علت عدم وجود امکانات و تجهیزات آزمایشگاهی مورد نیاز، وزارت بهداشت به جای ایستادگی در برابر نواقص خط تولید و همچنین رفع کاستی های مربوط ناشی از خط مشی تایید کالاهای دارویی بهداشتی در برابر تولید کننده صاحب موقعیت سر تسلیم فرود آورده و بدین ترتیب مقدمه شیوع خطر توسعه در جامعه آغاز میشود.

۵۴۴

بخش اول: تعاریف و مفاهیم

بند اول: مسئولیت مدنی

در واژه نامه ی حقوقی مؤسسه ی هنری کاپیتان، مسئولیت مدنی به این صورت تعریف شده است. «بطور کلی هر نوع تعهدی است که برای عامل فعل زیانبار (یا اشخاص تعیین شده توسط قانون) بوجود می آید تا ضرر وارد شده به زیان دیده را که ناشی از عمل نامشروع مدنی است (اعم از اینکه دارای جنبه کیفری باشد یا نه) غالباً به شکل پرداخت مبلغی پول به عنوان خسارت جبران کند. البته نامشروع بودن برای تحقق مسئولیت مدنی اهمیت چندانی ندارد و صرفاً زیانبار بودن عمل کفایت میکند.

بند دوم: دولت

دولت در معنای عام کلمه و در ادبیات حقوق عمومی به شخصیتی حقوقی گفته میشود که عهده دار کلیه امور مملکتی شامل قانونگذاری، قضاوت و اجرای قوانین است. طبق این تعریف، قوای مقننه، مجریه و قضاییه، داخل در مفهوم دولت هستند اما دولت به معنای خاص، قوه مجریه است که وظیفه انجام امور اجرایی را بر دوش دارد. در اصل ۱۲۲ قانون اساسی آمده است: رئیس جمهور در حدود اختیارات و وظایفی که به موجب قانون اساسی و یا قوانین عادی به عهده دارد در برابر ملت و رهبر و مجلس شورای اسلامی مسئول است. با توجه به تعاریف مختلف دولت همچنین اصل مذکور به نظر می رسد مسئولیت مدنی منتسب به دولت را باید به قوه مجریه (دولت در معنی اخص) دانست و همانطور که میدانیم قوه مجریه از رئیس جمهور و کابینه اش که هیئت وزرا و زیر مجموعه (کارمندان و ...) تشکیل شده است که موضوع این مقاله را میتوان به وزارت بهداشت و درمان که یکی از مهم ترین وزارت خانه های دولت میباشد مربوط نمود.

بند سوم: خطر توسعه

در واقع به مسئولیت مدنی ناشی از خطر های ناشناخته در مصرف فرآورده های نوین دارویی بهداشتی که در جامعه حادث شده و گریبان گیر مجموعه ای از افراد مصرف کننده که عرفا نشود این شمول را در اثر بروز آلرژی یا حساسیت فردی نسبت به مصرف محصول دارویی مذکور دانست اصطلاحاً خطر توسعه اطلاق میشود.

بخش دوم: خطر توسعه به واسطه مصرف محصولات دارویی بهداشتی خطرزا

چند درصد از مردم به محض اطلاع از تولید یک داروی موثر تقویتی حتی برای قسمتی از بدن که در سلامت کامل است بی تفاوت هستند؟ در جامعه کافی است محصولی جدید توسط شخص خاصی یا سلبریتی ها معرفی و تبلیغ شود و یا اینکه عموم مردم پس از اطلاع از به وجود آمدن داروی خاصی که در مبتلایان بیماری مرتبط موثر واقع شده برای قسمتی از اعضای بدن که در سلامت کامل به سر میبرد با هیجان خاصی به این داروها روی می آورند.

در نتیجه استفاده بدون ضرورت مثلا استفاده از قطره برای بینایی مضاعف چشم یا دوپینگ ورزشکاران و یا استفاده کالای بهداشتی برای شفافیت مضاعف پوست دچار عوارض حادی میشوند که ممکن است بعضا پس از مدت نسبتا طولانی نمایان شود. حال فرضی را در نظر بگیرید که فرد بر اثر بیماری خاصی نیاز مبرم به دارویی کمیاب و در برهه زمانی نایاب دارد که در این حالت ناگزیر است به بازارهای سیاه یا آزاد دارو که مصداق آن بازار ناصر خسرو تهران میباشد مراجعه و دست به دامن کاسبان داروهای قاچاق شود و در خوش بینانه ترین حالت ممکن داروی مورد نیاز خود را صرف نظر از منقضی شدن تاریخ استفاده با صرف هزینه گزاف تهیه کند. در فرض مزبور بعد از رفع ضرورت از استعمال دارو و پس از مدتی کم کم عوارض ناشی از داروی قاچاق استفاده شده در قالبی بس خطرناک تر از حالت چندی پیش که فرد بیمار نیاز بدان پیدا کرده بود دچار میشود. اگر بخواهیم، مسئولیت مدنی ناشی از خسارت وارده را منتسب به فروشنده دارو بدانیم مسلما دست فرد زیان دیده به جایی بند نمیشود و میتوان این حالت را نسبت به حالت مذکور در فرض گفته شده که فرد داروی تقویتی به واسطه تبلیغ بدون نیاز مبرم را تهیه و استفاده مینماید و دچار عوارض میشود، به طریق اولی به دولت منتسب نمود. (به گزارش خبرگذاری جنوب معاون وزیر و رئیس سازمان غذا و دارو گفته است "بازار دارویی ما، یک بازار ۱۰ هزار میلیارد تومانی است؛ بازاری که بخش عمده هزینه آن توسط دولت و بیمه‌ها تامین می‌شود." ۱۰ هزار میلیارد تومان برای کسب رسیدن به مصرفی که سه برابر میانگین جهانی است! آیا این میزان هزینه با مصرف صحیح دارو در میان ایرانی‌ها صحیح است؟ می‌توان گفت مصرف دارو در ایران سه برابر جهان است. حمید خیری داروساز و مدیر روابط عمومی انجمن داروسازان کشور درباره میزان بالای استفاده ایرانی‌ها از دارو می‌گوید مصرف دارو در ایران سه‌برابر متوسط استانداردهای جهانی آن است و هر ایرانی به طور میانگین در یک سال ۳۴۰ مرتبه دارو مصرف می‌کند. گفته می‌شود که ۱۵ درصد داروهای مصرفی مردم، بدون تجویز پزشک مصرف می‌شوند. پزشکان و مسئولین حوزه سلامت معتقدند که مصرف خودسرانه دارو، فروش دارو بدون نسخه به بیمار و

بی توجهی برخی پزشکان به درمان ریشه‌ای و عمیق بیماری در افراد منجر شده که مصرف دارو در کشور بسیار بالا باشد.

بند اول: انگیزه های سودآور در تولید یا واردات فرآورده های دارویی بهداشتی خطرزا

همانطور که توضیح داده شد تولید داروی دارای عوارض و خطرزا ریشه در نقص علم دارد حال اگر بخواهیم به چرایی این موضوع بپردازیم در میابیم سود آوری کلان و بی اندازه ناشی از تولید این قبیل داروها و همچنین سو استفاده برخی از مناصب دولتی و یا نفوذ برخی اشخاص در حکومت از مهمترین انگیزه در به خطر انداختن جان افراد جامعه می باشد به طوری که بعد از پدید آوردن فرمول خاصی از انواع دارو بدون در نظر گرفتن حالات مختلفی از روحيات افراد جامعه و نحوه نشان دادن عکس العمل بدن آنها به مصرف این قبیل دارو ها و همچنین بدون طی کردن مراحل تست و آنالیز دقیق در سیر تولید آنها را به شکل انبوه در سطح جامعه ارائه میکنند. گاهی ممکن است این فرمول ها برای فرآورده های غیر ضروری و حتی در قالب بسته بندی ساده ای از مواد تماما گیاهی و طبیعی استفاده شده باشد که صرف نظر از موثر واقع شدن آنها خطری افراد را تهدید نمی کند. گاهی نیز تولید کننده پا را فراتر گذاشته و با حداقل تجهیزات و امکانات تولید این ریسک را میکند به طوری که جان افراد یک جامعه را در قبال سود حاصل از تولید به واسطه دستیابی به یک فرمول تمام یا بعضا مواد شیمیایی در هر قالبی به خطر می اندازد. همانطور که میدانیم کمتر شخصی از افراد عادی جامعه خطر عواقب این ریسک را میپذیرد و متاسفانه بعضا شاهد آن هستیم که افراد بلند پایه حکومت یا افرادی که در حکومت نفوذ دارند با استفاده از رانت دست به این قبیل اقدامات تولیدی می زنند. در بحث واردات فرآورده های دارویی و بهداشتی نیز باید گفت در قیاس با تولیدات داخل با ریسک نقص علم چه بسا خطرناک تر و کشنده تر بوده چرا که به لحاظ استفاده از مواد اولیه تولید میتوان حداقل سلامت آن را در تولید داخل احراز نمود هرچند این احراز موضوعیت قطعی ندارد ولی به لحاظ اخلاقی و وجدانی در روحیه هم ملیتی میتوان قدر متیقن از خلق و خوی هر ایرانی این برداشت را نمود که راضی به مرگ هم نوع خود در جامعه

و کشورش به واسطه تحصیل سود هرچند کلان نخواهد شد ولی همانطور که در اخبار اخیر شاهد بودیم تزریق آنتی بیوتیک چینی باعث مرگ چند نفر از هموطنان در شهرهای مختلف شده است. با یک وحدت ملاک ساده از این اخبار در می یابیم که واردات این قبیل داروها به مراتب آثار زیانبار تر و مخرب تری از تولیدات آنها در داخل کشور داراست چرا که نحوه و مکان تولید ناشناخته بوده و هیچ نظارتی در سلامت آنها توسط فیلترهای بهداشتی ایران صورت نمی گیرد.

بند دوم: بررسی حقوق مصرف کننده محصولات دارویی بر اساس نحوه توزیع آنها

مسئولیت دولت ناشی از تایید یا عدم تایید دارو و همچنین حقوق مصرف کننده محصولات دارویی در بحث پخش و نحوه دریافت آن توسط افراد جامعه را میتوان در قالب چند بخش بررسی نمود:

* ابتدا فرضی را در نظر میگیریم که فرآورده های دارویی و بهداشتی تایید شده و توسط مراجع مشخص و قانونی که همان داروخانه ها هستند در سطح شهر عاملیت پخش را به عهده دارند که مسلماً میشود مسئولیت مدنی ناشی از عوارض غیر طبیعی و ذاتی محصول مصرف شده را به دولت منتسب کرد.

* در فرض دوم همین مسئولیت را در قالب داروهای تایید شده توسط ارگان های مربوطه دولتی که پخش آن از مراجع غیر قانونی و در بازار آزاد صورت می گیرد بررسی میکنیم که این امر مسئولیتی را هم به علت تایید و هم به علت عدم نظارت بر توزیع دقیق داروی تایید شده که چطور سر از بازار آزاد در آورده را میتوان به دولت منتسب دانست.

* در فرض سوم مسئولیت مدنی دولت در قبال پخش فرآورده های دارویی و بهداشتی تایید نشده توسط مراجع قانونی که داروخانه ها و حتی گاهای عطاری های مجاز و دارای پروانه مربوطه به علت عدم نظارت و بازرسی که از وظایف دولت به حساب می آید می باشد که با

بررسی این منظر در میابیم که دولت با این که محصول را تایید نکرده ولی در قبال کوتاهی از انجام وظایف نظارتی در حاکمیت مسئولیت دارد.

*در فرض آخر که بررسی مسئولیت مدنی دولت در قبال پخش محصولات دارویی تایید نشده در مراجع غیر قانونی که همان بازار آزاد که مصداق آن بازار ناصر خسرو میباشد بررسی میکنیم که به نظر نگارنده مقاله دولت علی رغم بهره بردن از اعمال حاکمیت در امور جامعه توان مقابله با تمام این عوامل را ندارد و باید در این فرض برای مسئولیت دولت قائل به تفکیک باشیم بدین شکل که اگر مصرف دارو براساس ضرورت در جامعه احساس شده و داروی خاص مد نظر یا مشابه آن در مراجع قانونی پخش (داروخانه ها) بصورت تایید شده وجود داشته و مصرف کننده صرفا بعلت سهولت و عدم طی مراحل تشریفاتی تایید نسخه یا.. آن را از بازار آزاد بصورت غیر قانونی و بدون رعایت اخذ تایید آن توسط ارگان وزارت بهداشت یا سازمان غذا دارو تهیه نموده که در این صورت قاعده اقدام بر علیه خود سازگار با این حالت می باشد و البته در حالت دیگر این شرایط ممکن است در صورتی حادث شود که داروی ضروری مذکور در هیچ مرجع قانونی یافت نشده و مصرف کننده نیاز مبرم به تهیه آن دارد که با بررسی این حالت در میابیم که باز اینجا دولت را میتوان مسئول مدنی ناشی از عواقب این قبیل ضرورت ها و استفاده خطر زا از داروی مذکور قلمداد نمود.

۵۴۹

بخش سوم: مبانی مسئولیت دولت

با توجه به وجود تحریم های سال های اخیر در کشورمان همیشه این توجیه از سوی مسئولین قابل طرح بوده که به دلیل ساخت تجهیزات تعیین سطح کیفی و آنالیزور توسط کشور های غربی، ایران رسماً در وارد کردن محصولات کنترل کیفی پیشرفته دچار مشکل بوده و نسبت به دور زدن تحریم ها و همچنین اتکا به علوم دانشمندان ایرانی برای رفع این نیاز مهم بسنده کرده است و بعضاً در سطح نیاز جامعه موفقیت حاصل شده ولی همانطور که میدانیم در برخی موارد این نیاز ها عمیق بوده و منطقاً و عقلاً حکم به عقب نشینی راجع به اظهار نظر و آنالیز دستگاه های تولید بعضی محصولات که پای جان انسان های جامعه را به وسط میکشاند میدهد بدین

ترتیب باید ضرر افراد هرچند خاص به نجات انسان ها در جامعه ترجیح داده شود ولی متأسفانه آمار ها نشان می‌دهد نظارت ضعیف دولت و فساد اقتصادی میان آنها باعث بوجود آمدن خلا در جایی که به لحاظ حفظ امنیت جانی از حساسیت بالایی برخوردار است وجود دارد.

بند اول: نظریه خطر

فلسفه های گوناگونی در خصوص ایجاد نظریه ی مذکور مطرح گردیده است. در مهمترین فلسفه باید گفت هر شخصی که در دنیا تصمیم به انجام عملی می گیرد، مستحق تمام منافع حاصل از آن و نیز مسئول تمامی ضررهای ناشی از آن عمل است که به خود و دیگران وارد آورده است. وقتی فرد با علم و اختیار به انجام فعلیتی مبادرت می ورزد که از منافع آن منتفع گردد، قطعاً باید پذیرای خطرات ناشی از این فعالیت نیز باشد و نمی تواند زیانهای حاصل از منافع خود را به دیگران تحمیل کند. ایجاد محیط خطرناک و اقدام به عملیات خطرناک که از سوی کارفرمایان و علی الخصوص دولت به عنوان کارفرمای بزرگ صورت می گرفت، مشهورترین نظریه‌ای که در حقوق کامن لا بر مبنای «اختیارگرایی» و به عبارتی نظریه‌ی خطر مطرح گردیده است، نظریه اپستین در مقاله‌ی مشهور وی به عنوان «نظریه‌ی مسئولیت محض» است. به نظر وی، در صورتی که فرد تصمیم بگیرد و در دنیا عملی انجام دهد، مستحق تمام منافع حاصل آن و نیز مسئول تمام ضررهایی است که از آن عمل به خود وی و دیگران وارد می‌آید. به عبارت دیگر منافع و ضررهای اعمال هر فرد به خود وی بازمی‌گردد و منصفانه نیست تا کس دیگری را مجبور به تحمل آن نمایم. نظریه فوق درباره اشخاص عمومی کاربرد بیشتری دارد. مثلاً درباره دولت و سازمان‌های دولتی که قبول نظریه تقصیر مشکل است، بسیاری از نویسندگان مبنای مسئولیت مدنی دولت را خطر ایجاد شده از اعمال او معرفی می‌نمایند (غمامی، ۱۳۷۶، ص ۴۴) بر این اساس در دعوی مسئولیت کافی است، که زیان‌دیده ارتباط خسارت وارده را با عمل ارادی اثبات نماید، به‌طور مثال اگر کسی در اثر تفتیش بی‌نتیجه مأمورین گمرک، متوقف شده یا مجبور به تغییر مسیر گردد، می‌تواند تقاضای جبران خسارت وارده به خود را از این بابت بنماید.

بند دوم: نظریه تضمین حق

نظریه‌ی تضمین حق نخستین بار بوسیله‌ی استارک در رساله‌ی وی به عنوان «نظریه‌ی عمومی مسئولیت مدنی از جنبه‌ی کارکرد دوگانه تضمین و کیفر خصوصی» مطرح گردید. وی معتقد بود که بایستی از جنبه‌ی زیان‌دیده به مسئله‌ی مسئولیت مدنی پرداخت و نظریه‌های خطر و تقصیر را به واسطه‌ی آنکه شرایط تحقق مسئولیت مدنی را تنها از جنبه‌ی وارد کننده زیان مورد توجه قرار می‌دادند و تا حدی آن را شخصی می‌دانست. هر کس در جامعه، حقوقی نسبت به زندگی و تمامیت جسمانی و اموال خود دارد و نسبت به داشتن امنیت مادی و معنوی که این حقوق بایستی بوسیله‌ی دولت تضمین گردد. پس آیا خساراتی مانند جراحات، مرگ و اتلاف که ناشی از فعل غیر است تجاوز به حقوق محسوب نمی‌شود؟ لطمه به حق دلیل کافی برای وضع ضمانت اجرا است و چنین ضمانت اجرایی چیزی جز تعهد به جبران خسارت نیست (بادینی، ۱۳۸۴، ۲۹۸). به گونه‌ای که هر فرد در جامعه حق سالم زیستن و ایمن بودن و استفاده از اموال و دارایی‌های خود را دارد. که این حق باید بوسیله‌ی قانون مورد حمایت قرار گیرد و ضمانت اجرای این حمایت مسئولیت متجاوز است. همه وظیفه‌ی احترام به حقوق دیگران را دارند و اینکه ایمنی سایرین را به خطر نیندازند، و همین که حقی از بین برود باید به وسیله‌ی تلف کننده آن جبران شود، اما گاهی رخ می‌دهد که شخص مسئول جبران زیان‌های ناشی از فعل غیر است و در مقام حق تقدم همیشه حق تقدم با زیان‌دیده است و چون کسی نمی‌تواند اعمال حق خویش را به وسیله اضرار دیگران قرار دهد و دادن حق انجام کار به شخص به معنای مباح شناختن اضرار به دیگری نیست پس بایستی حق زیان‌دیده مورد حمایت قانونی قرار بگیرد و خسارات باید قطع نظر از تقصیر عامل ورود زیان جبران شود و این حق مورد نظر از جهتی با یکی از مبانی مسئولیت مدنی در حقوق اسلام یعنی قاعده لاضرر، شباهت دارد. به این ترتیب که در حقوق اسلامی بدون تردید ضرر امری نفی شده است، اما در برخی شرایط حقوقی نیز برای بعضی افراد پیش‌بینی شده که در آن می‌توان به گونه‌ای ریشه‌هایی از ضرر را مانند حق طلاق برای مرد، جست‌وجو نمود. اعمال این حقوق زمانی می‌تواند، ضمانت‌آور باشد، که به قصد اضرار اعمال شود.

بند سوم: نظریه با تقصیر

بر اساس این نظریه مسئولیت دولت و سایر اشخاص صرفاً در صورتی قابل طرح می‌باشد که آنان در انجام عمل خسارت‌بار و زیان آور مرتکب تقصیری گردیده باشند. ملاک در این مسئولیت سنجش اخلاقی رفتار مباشر خسارت است که اگر این رفتار اخلاقاً ناشی از تقصیر مرتکب باشد وی ملزم به ترمیم خسارت بوده و اگر از نظر اخلاقی رفتار وی عاری از سرزنش باشد، ضمانتی به عهده او نیست. (حسینی نژاد، ۱۳۸۹، ۳۰) بر طبق این نظریه تقصیر تنها دلیلی که می‌تواند مسئولیت کسی را نسبت به جبران خسارتی توجیه کند وجود رابطه علیت بین تقصیر او و ضرر وارده است. (کاتوزیان، ۱۳۸۶، ۲) که عبارت است از موارد مختلف و گوناگونی با مصادیق متفاوت از جمله آن می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

* کوتاهی مسئولین و کارمندان دولت در انجام وظایف محوله

* عدم کفایت تخصص در مدیران اجرایی

* عدم نظارت کافی در خط تولید کالای دارویی و بهداشتی

* سوء استفاده از موقعیت و منصب دولتی در پدید آوردن شرایط خاص ایجاد بستر تولید و

واردات

* عدم وجود تجهیزات به روز فناوری آنالیز و تست مواد اولیه تولید و همچنین محصولات

وارداتی ...

بند چهارم: نقد نظریه

با توجه به نظریه فوق واضح است، که ارتکاب تقصیر را نمی‌توان مبنای منحصر مسئولیت مدنی شمرد. چنان‌که (در روابط کارگر و کارفرما هر چند که کارفرما مقصر نبوده است، اما از آن‌جا که برای تحمل زیان‌های ناشی از کار مناسب‌تر از کارگر است، امروزه مسئول شناخته می‌شود.) لازم به ذکر است، که ممکن است گفته شود: اگر مبنای ما در مسئولیت دولت، نظریه تقصیر باشد، بر مبنای نظریه تقصیر باید خساراتی را که از خطاهای شخص کارمندان به بار آمده است، از ضررهای ناشی از خطای اداری آنان باز شناخت، چرا که به موجب این نظریه

مسئولیت متوجه کسی خواهد بود، که زیان از تقصیر او به وجود آید. یعنی هر کس بار گناه خود را به دوش می کشد و دولت مسئول نقص سازمان، سوء تدبیر و ضعف ساختار خود بوده و کارمند نیز پای بند خطاهای خویش است. (غمامی، ۱۳۷۶، ۳۷) البته اگر چنین تفصیلی پذیرفته شود، اولاً باید مبنای قانونی وظیفه دولت در پرداخت خسارت احراز شود، ثانیاً مرجع قضایی که صلاحیت رسیدگی به این دو خطا و به تبع این دو مسئولیت است، باید مشخص شود. روال بر این است، که خطای شخصی کارمند و مسئولیت مترتب بر آن مراجع عمومی قضایی است. برخی از حقوق دانان درباره مسوولیت مدنی دولت چنین بیان داشته اند، که اثر اصلی نظریه تفکیک میان تقصیر اداری و شخصی جز تعیین صلاحیت مرجع رسیدگی نیست و تعیین مسئول جبران خسارت تحت الشعاع این هدف اصلی قرار گرفته است. (غمامی، ۱۳۷۶، ۲۴)

بند پنجم: نظریه بدون تقصیر

با توجه به دخالت‌های روز افزون دولت در عرصه زندگی خصوصی افراد به این نتیجه میرسیم که مبنا قرار گرفتن تقصیر در تحقق مسئولیت مدنی باعث می گردد تا بسیاری از خسارات جبران نشده باقی بماند. اثبات تقصیر دولت یا مستخدم از سوی زیان‌دیده و لزوم اثبات رابطه ی سبب بین زیان وارده و عمل انجام گرفته کاری دشوار است که همواره دو قدرت نابرابر (زیان‌دیده و دولت) را در برابر هم قرار می دهد و در بسیاری از موارد زیان‌دیده ناتوان از اثبات است. لزوم برقراری عدالت در جامعه و این عقیده که هیچ زبانی نباید بلاجبران باقی بماند لزوم حمایت از شهروندان راهی جدید به سوی مسئولیتی جدید را تحت عنوان مسئولیت بدون تقصیر رقم میزند. مسئولیت اخیر ملاک تقصیر را به جهت مسئولیت مدنی دولت حذف نموده و عنوان مینماید که در فرض ورود خسارت نیازی به اثبات تقصیر فاعل در ارتکاب عمل زیانبار نیست و صرف وجود رابطه ی علیت بین زیان وارده و فعل زیانبار برای تحقق مسئولیت کفایت می کند. مسئولیت مدنی اجتماعی مبنایی است حقوقی که به موجب آن از محل وجوهی که از مردم توسط دولت (به عنوان مالیات) و یا مؤسسات خصوصی (بعنوان بیمه) گرفته می شود، خساراتی را که اشخاص بهم وارد می کنند جبران می نماید (شاید بتوان این نوع

مسئولیت را مترادف با مسئولیت بدون تقصیر دولت قلمداد نمود). (لنگرودی ۱۳۹۵، ۶۴۵)
(اصل ضرر وارد شده است و نه تقصیر انجام شده)

بند ششم: پذیرش نظریه بدون تقصیر

در مجموع نظریات بیان شده دریافتیم هر نظریه نسبت به جایگاه خاصی در ورود ضرر کاربرد دارد ولی پر واضح است طرفین دعوای مسئولیت مدنی از لحاظ نوعی و شخصی اهمیت ویژه ای دارند یعنی مهم است که زیان‌دیده که معمولاً شخص حقیقی می‌باشد با شخص حقیقی دیگر طرف می‌شود یا شخص حقوقی و یا همچنین شخص حقوقی عمومی و حتی زمانی که بر فرض عنوان مقاله حقیر پا را فراتر گذاشته و طرف مقابل زیان‌دیده را دولت می‌بینیم قدر مسلم و جامع این مطلب را تأیید می‌کند که فرد در برابر دولت که یک قدرت حاکمیتی است توان اثبات تقصیر را نداشته و به تنها چیزی که می‌تواند استناد کند اثبات ورود ضرر و رابطه سببیت آن با عامل ضرر زنده که ممکن است حتی ارتباط خاصی با دولت نداشته باشد می‌باشد که البته دلیل خطاب قرار گرفتن دولت به عنوان طرف دعوای مسئولیت مدنی در نظریه گفته شد (از بعد حاکمیت). در این فرض به نظر نمی‌رسد چاره ای جز پذیرش نظریه بدون تقصیر و مسئولیت محض برای دولت داشته باشیم که البته در نتیجه گیری به توضیح مسئولیت طولی دولت در قبال زیان‌دیده خواهیم پرداخت.

نتیجه گیری و راهکارهای پیشنهادی

*در رابطه با استفاده از فرآورده های دارویی و بهداشتی خطرزا که در بلند مدت یا کوتاه مدت آثار زیانبار ناشی از مصرف نمایان می‌شود در ابتدا مسئولیت مدنی جبران خسارت آن با شرکت دارو ساز است و در صورت دسترسی راحت به سازنده برای جبران خسارت باید پاسخگو باشد حال در فرضی که شرکت تولید کننده یا وارد کننده داروی خطرزا طی مدت کوتاهی از حاصل کارش نتیجه مطلوب مالی گرفته و با علم به نقص محصول پس از حصول نتیجه با انحلال ارادی شرکت و یا ترک کشور عملاً از دسترس مراجعین خارج شده و مسئولیت مدنی ناشی از جبران خطر توسعه و شایع یافته را میتوان به دولت منتسب نمود و به عبارت دیگر میتوان مسئولیت دولت در فرض اخیر را طولی قلمداد کرد.

از آنجا که بدنه دولت تقریباً تغییر ناپذیر است و همچنین تجربه ثابت کرده است با تغییرات اساسی در راس دولت منافذ موجود در بدنه بسته نخواهد شد علی‌رغم اینکه دولت اینطور نشان می‌دهد که در کنار مردم و از جنس مردم است شاهد آن هستیم که گاهی بیماری جدیدی اپیدمی شده و آمار آن تا حد قابل ملاحظه‌ای بالا رفته و بعد از مدت نسبتاً طولانی راهکارهای درمانی از سوی مقامات دولت به واسطه قبول مسئولیت ارائه می‌شود.

*یکی از راهکارها این است که حالا که جایگاه دولت در دل مردم نیست در خود مردم انجمن‌های خودجوش و مردم‌نهاد ایجاد کرده و پیشگیری از معضل بیماری‌های ناشناخته را با اطلاع به موقع به خود آنان واگذار نماید.

*راهکار دیگر آن که تمام محصولات دارویی که از فیلتر دولت عبور کرده با لیل مشخص و غیر قابل جعل همانند هولوگرام کد گذاری شده و برای محکم‌کاری نیز سامانه‌ای طراحی شود که به وسیله آن این امکان برای مردم وجود داشته باشد که از سلامت دارو و تایید آن توسط دولت و همچنین تاریخ انقضای دارو توسط مثلاً ارسال پیامک امکان‌پذیر باشد. البته این راهکار در صورتی موثر است که دولت نقش موثر و کاملی در اطلاع‌رسانی مردم به واسطه رسانه ملی و رسانه‌های جمعی مانند روزنامه‌های کثیرالانتشار به طور مستمر تا حصول اطمینان از آگاه شدن مردم جهت استعمال دارو بدون در نظر گرفتن درجه اهمیت آن پیدا کند.

*از دیگر راهکارها می‌توان به قرار دادن ضمانت اجرای سنگین برای همه عوامل پدید آورنده تولید و واردات کالاهای دارویی و بهداشتی خطرزا اعم از صاحب منصب دولتی و غیر دولتی، افراد مسئول و غیر مسئول اشاره نمود. کما اینکه اکنون نیز این ضمانت اجراها وجود دارد ولی بعضاً به دلیل ارتکاب عمل توسط افراد بلند مرتبه حکومتی صورت گرفته که یا به بایگانی پرونده منتهی شده و یا با در نظر گرفتن مصلحت نظم عمومی، غیر علنی رسیدگی شده در صورتی که این موارد باید در سطح جامعه به اطلاع عموم مردم برسد که هم عبرتی برای سودجویان بالقوه باشد و هم تسکینی برای خاطر مردم جامعه...

منابع و مأخذ

- کاتوزیان، ناصر، وقایع حقوقی، تهران: انتشارات دادگستر، ۱۳۷۹
- کاتوزیان، دکتر ناصر، حمایت از زیان دیده و مسئولیت تولید کننده در حقوق فرانسه، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۴
- کاتوزیان، ناصر، الزامات خارج از قرارداد، جلد اول، چاپ اول، ۱۳۸۶
- دکتر ناصر کاتوزیان. "حمایت از زیان دیده و مسئولیت تولید کننده در حقوق فرانسه". مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۴
- جعفری لنگرودی، ترمینولوژی حقوق، تهران، انتشارات گنج دانش، چاپ بیست و نهم، ۱۳۹۵
- رستمی، ولی، بهادری جهرمی، علی. مسئولیت مدنی دولت. دوفصلنامه علمی - پژوهشی پژوهش نامه حقوق اسلامی، ۱۳۹۱
- غمامی، مجید، مسئولیت مدنی دولت، تهران دادگستر، ۱۳۷۶
- حسینی نژاد، حسینقلی، مسئولیت مدنی، انتشارات علمی فرهنگی مجد، چاپ اول، ۱۳۸۹
- حسن بادینی، "هدف مسئولیت مدنی". مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، ۱۳۸۴

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

